

Simon Melinda

Kenyércikkek a 19–20. század fordulóján, avagy miből élt meg egy vidéki könyvesbolt 1899-ben?

A 19. század végének egyik legsúlyosabb szakmai konfliktusa volt a vidéki könyvkereskedők és a nagy fővárosi kiadócégek közötti érdekelletét. A Magyar Könyvkereskedők Egyletének szabályzata szigorú előírásokat tartalmazott az alkalmazható árendedmények tekintetében, és ha valamely bolt ettől eltért, azonnali belső vizsgálat és végső esetben a kizárás veszélye fenyegette. Ezzel szemben az Athenaeumot, a Franklint, a Pallast és társaikat nem kötötte az 1894 januárjában életbe lépő átdolgozott rabatt-konvenció, ha termékeiket kolportázs (házaló ügynökök) útján terjesztették.¹ A részletfizetéses sorozatok és a modern antikváriumok olcsó dömpingje végképp elvonták a potenciális vevőket a vidéki könyvesboltoktól. A túlélésért küzdő kisebb kereskedések tulajdonosai rendszeresen (és egyre elkeseredettebb hangnemben) tiltakoztak, de a vidéki szorítmint panaszaira nem létezett intézményes megoldás.²

A vidéki könyvesboltok kénytelenek voltak tehát termékpalettájuk bővítésével növelni forgalmukat, s a könyvek mellett számtalan egyéb iparcikk raktáron tartásával biztosították a túléléshez szükséges bevételeket. Erre a tarkabarka kínálatra vet fényt egy jó kedélyű verses reklám, amelyet (nagy szerencsénkre, mert egyetlen hasonlóról sem tudunk) lejegyzett és közzétett Nagy Mihály³ könyvkereskedő 1899-ben:

„Egyik kis Dunamelléki város falairól egy ottani kollegánk következő szövegű falragasza nevet le a közönségre:

¹ *Szabályzat a Magyar Könyvkereskedők Egylete tagjai által az üzleti forgalomban a közönségnek nyújtható kedvezmények tárgyában = Magyar Könyvkereskedők Évkönyve 1895, Bp., MKE, 1896. 285–287.*

² Csupán kiragadva néhányat: *A makulatúra mint irodalmi per tárgya = Ügyvédek Lapja*, 1888, 15, 2–3; *KRÓNIKÁS, Napról-napra. Bús elmélkedések = Corvina*, 1898, 13, 71; *CERBERUS, Tatárjárás = Corvina*, 1902, 23, 102; *Kufárok az egyetem templomában = Pesti Napló*, 1904, 253, 5; *Az antiquárius, mint orgazda = Pesti Hirlap*, 1908, 34, 22; *Le kell törni a könyvuzsorát = Népszava*, 1918, 156, 8.

³ A Nagy Mihály életére vonatkozó adatokat már részletesen közöltem (SIMON Melinda, *Hoffmann Alfréd és a dualizmus könyvkereskedelme*, Bp., Balassi, 2016, 221–222.) Budapesten az Egenberger-féle könyvkereskedésben dolgozott segédként, később a Szent István-Társulat szegedi kirendeltségét vezette, majd Kardos József helyi könyvkereskedésének átvételével önállósította magát.

Arany János, pemzli, hur,
 Margit valcer, «Troubadur»,
 Tábla, grifli, nagy «Vinác»,
 Petőfi és Glogovác,
 Tompa Mihály, pakpapír,
 Tenta, penna és radír,
 Shakespeare, twilem, Döntvénytár
 A vevőkre készen vár.⁴

A humoros kis plakát nyilvánvalóan reklámeszközként funkcionált, a legkapósbabb cikkekkel csábítva a járókelőket, hogy térjenek be a helyi könyvesboltba. Mik voltak tehát azok a kenyércikkek, amelyek a 19. század végén eltartottak egy kisvárosi könyvkereskedést? Mit volt érdemes hirdetni, vevőcsalogatóként a falra kiírni?

Ami az (elméletileg) fő termékeket, a könyveket illeti, nem meglepő Arany, Petőfi, Tompa és Shakespeare neve, hiszen ezek a kor irodalmi és iskolai kánonjának alapvető darabjai voltak. Igazi long-seller kiadványokként ezeket a szerzőket gyakorlatilag korlátlan mennyiségben lehetett eladni. Természetesen nem a drága, elegáns, keménytető kötésű könyvekre kell gondolnunk, hanem az „olcsó”, „népies”, „népszerű” jelzőkkel ellátott változatokra.

Ráth Mór éppen 1898 decemberében adta ki Arany János balladáit Zichy Mihály rajzaival facsimile kiadásban, félbőr kötésben – ám egy-egy kötet 45 forintba, a két kötet együtt 85 forintba került.⁵ Ezt csak nagyon kevesek és gazdagok engedhették meg maguknak. De nemcsak ez, hanem egy átlagosnak mondható, 2-3 forintos könyv is nehézséget okozhatott egy kispénzű vevőnek. Sokkal valószínűbb tehát, hogy a mi kisvárosi bolttulajdonosunk inkább a Lampel-féle *Magyar könyvtár* című füzetes sorozatban 1899 márciusában megjelent *Toldi estéjét* tarthatta raktáron, hiszen ez csupán 30 krajcárba került.⁶

Ugyanilyen logika mentén feltételezhetjük, hogy Petőfi Sándortól az Athenaeumnál 1899 szeptemberében kijött kis nyolcadrét formátumú válogatott lírai költeményeket vagy a válogatott elbeszélő költeményeket kínálhatta a kereskedő (mindkettő 50 krajcár volt). Tompa Mihály 1844–1860 közötti népregéit és 1845–1860 közötti regéit is hozta 1899 októberében a Franklin-féle *Olcsó Könyvtár*, mindkettőt 30 krajcárért lehetett megvenni.⁷ Ugyanebben a hónapban jelent meg Shakespeare *János királya* és *Hamletje* a már említett *Magyar könyvtárban* (45, illetve 60 krajcárért). Ezek az olcsó füzetes kiadványok sokszor szerepeltek az engedélyezett tankönyvek listáján, sőt, az utóbbi kettőt például hivatalosan ajánlották „a középiskolák, továbbá a polgári fiú- és leány-, felsőbb leány- és felső kereskedelmi, valamint tanító- és tanítónőképző intézetek ifjúsági könyvtáraiba

⁴ NAGY Mihály, *Könyvkereskedői humor = Corvina*, 1899, 24, 125.

⁵ *Corvina*, 1899, 1, melléklet

⁶ *Corvina*, 1899, 7, 29. (A sorozatban 87–88. szám alatt.)

⁷ *Corvina* 1899, 28, 146. (A sorozatban 1133–1135., illetve 1139–1141. szám alatt.)

való beszerzésére.”⁸ Érthető hát, ha a tömeges és mindennapos használat miatt biztos könyvesbolti kenyércikknek számítottak.

A vereszetben említett *Döntvénytár* már nem az iskolai, hanem a közigazgatási, jogi körben forgó személyeknek volt nélkülözhetetlen munkaeszköze. Ebben a sorozatban láttak napvilágot a felsőfokú bíróságok elvi jelentőségű határozatai, amelyeket a *Jogtudományi Közlöny* szerkesztőségének jegyzeteivel ellátva adott ki a Franklin Társulat. Az 1899 októberében megjelent aktuális, majdnem 400 lapot számláló vaskos kötet 2 forintba került ugyan, de minden szakember polcán ott kellett lennie.⁹

A „nagy Vinác” egy rendkívül népszerű horvát nyelvű imakönyv volt, amelyet Marijan Jaić (1795–1858), Magyarországon élt ferences szerzetes, budai tartományfőnök írt. A *Vinac bogoljubnih pisamah* (Szent énekek koszorúja) első kiadása 1827-ben jelent meg a Királyi Magyar Egyetemi Nyomdánál, a későbbiek pedig átlagosan 3–4 évente követték egymást, s így a századfordulón (1903-ban) már a 20. kiadásánál tartott a mű. Időközben a terjedelme is folyamatosan nőtt: míg a 2. kiadás 170, addig a 20. kiadás már 519 oldalas volt.¹⁰ A vaskos könyvecské lapjait a használók rendszerint rongyosra olvashatták, s így ez is biztos keresetet jelentett a könyvkereskedésekben.

Hasonló jellegű (esetleg szerb nyelvű?) kiadványt sejtek a „Glogovác” név alatt, de a több lehetséges magyarázat közül egyelőre egyiket sem tartom biztosnak, így inkább nem kockáztatom meg a kifejtésüket.

A „Troubadur” mibenléte nem okoz gondot; nyilvánvalóan Giuseppe Verdi rendkívül népszerű operájáról van szó. Ennek legfrissebb kiadása 1886 szeptemberében jelent meg Pfeifer Ferdinándnál, a *Magyar Királyi Operaház könyvtára* című kis nyolcadrét sorozatban (25 krajcárért).¹¹

Ezzel el is érkeztünk a könyvjellegű árucikkek végéhez, és megkezdődik a hétköznapi élethez szükséges tárgyak felsorolása: „pemzli”, „húr”, „pakpapír”, „tenta”, „penna” és „radír”. A csomagoló papír a mainál sokkal nagyobb szereppel bírt a századfordulón, hiszen sok küldemény jött-ment a postán és küldöncök által, s ezek védelmére más mód nemigen volt akkoriban. Az acél tollhegy és a hozzá szükséges tinta szintén létszükséglet volt egy olyan korban, amelyben minden hivatalos és magánügyet (a cégek könyvelésétől az oly divatos levelezésig) kézírással intéztek. Az ecset és a vonóhangszerre való húr a 19. század végi átlagos polgári neveltetés művészi részének nélkülözhetetlen fogyó cikkei voltak, amelyekért a vevőknek szintén rendszeresen vissza kellett térni a könyvkereskedésbe.

Az iskolai nevelés alapvető (és tömeges) kellékei voltak a 19. század végén a palatábla és az agyagpalából készült íróvessző, a „grifli” (ném. Griffel). Egy

⁸ *Corvina*, 1899, 30, 159. (A sorozatban 106–108., illetve 109–112. szám alatt.)

⁹ *Corvina*, 1899, 28, 146. (LXXXII. folyam XIV. kötet.)

¹⁰ ŠUNDALIĆ, Zlata, *Crtica o Vincu bogoljubnih pisamah ili ponešto o odnosu Jajić–Kanižlić–Mulih = Dani Hvarškoga kazališta, Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 23(1997), 1, 418.

¹¹ *Corvina*, 1886, 27, 113. (A sorozatban 19. szám alatt.)

szemtanú visszaemlékezései szerint a kisvárosi könyvesboltokban „minden más kapható volt, csak könyv, regény és elbeszélés nemigen, (...) de irkát, ceruzát, tintát, palatáblát, palavesszőt, aminek „grifli” volt a rendes neve, minden vegyeskereskedés árult.”¹² Az egyik oldalán vonalazott, másik oldalán kockázott, 15–20 cm nagyságú táblán rótták a betűket és a számokat a kisdíások, majd egy szivaccsal letörölve, máris kezdhették előlről. Mindkettő nagyon olcsó volt, és hozzávetőleg ugyanazon az áron voltak kaphatóak a fővárosban, mint vidéken. Rigler József Ede tanszer- és papírraktárában Pesten a palatáblák darabja 10 krajcárba került, 100 palavessző pedig 35–50 krajcárba (attól függően, hogy színes papírral vagy arany-ezüst papírral voltak behúzza a piszkolódás ellen).¹³ Farkas Kálmán könyv- és papírkereskedésében Munkácson egy palatábla 8 krajcárt kostált, míg 100 darab palavessző 40 krajcárt ért.¹⁴ Ezek a nyikorgó íróeszközök igen hosszú ideig biztosították még a vidéki könyv- és papírkereskedések bevételét, hiszen csak az 1930-as években száműzték őket hivatalosan a városi, belterületi iskolákból – ám a falusi és tanyai iskolákban még ekkor is türelmi időt kellett adni, mert a szülők nehezen teremtették elő az irkák (füzetek) és írónok (ceruzák) jóval magasabb árát.¹⁵

A falragasz által említett következő árucikk elárulja, hogy a kisvárosi boltosunk zsidó volt, hiszen az izraelita vallás rítusaihoz szükséges kellékeket más hitű kereskedő nem árulhatta. A bolt kínálatában szereplő „twilem” a héber tefillin szó eltorzult változata, s azokat a homlokra és kézre tekerendő szíjakat jelenti, melyet minden tizenhárom éves kort elért zsidó férfi hétköznapiokon a reggeli imánál vesz fel. Mindkettőn egy kis dobozka van, amelyekben a mózesi törvények négy részletét helyezték el, apró pergamentekercsekre írva. A dobozok egyike a homlokra, a másik a bal (szív oldali) felkarra kerül.

A városka és a környék zsidósága körében tehát minden bar-micvót elért, tehát nagykorúvá avatott fiúnak szüksége volt ilyen szíjakra, és a rendszeres használatától elkopó, elszakadó imaszíjakat is pótolni kellett időről időre. 1899-ben egy tefillin 1 forint 20 krajcártól 3 forintig terjedő árban volt elérhető Pesten Schwarz Ignác könyvkereskedése és zsidó szertartási cikkek szaküzletében, és valószínűleg egy vidéki város boltjának árszabása sem tért el nagyon ettől.¹⁶

Ezzel elérkeztünk a falragaszon reklámozott utolsó tételünkhöz, a „Margit valcer”-hez. Ez utóbbinak érdemes talán kissé nagyobb figyelmet szentelni, hiszen a zeneművek rendkívül jelentős könyvesbolti forgalmáról többnyire hiába keresünk adatokat a kiadástörténeti szakirodalomban.

A 19. század végének élénk zenei kultúrája nem csupán a gyakori táncvigmakban nyilvánult meg, de a széles körben elterjedt házi zenélésben is. A külön-

¹² HERCEG János, *A tintás üveg = Dunatáj*, 1977, 45, 6.

¹³ *Néptanítók Lapja*, 1875, 18, 330.

¹⁴ *Néptanítók Lapja*, 1884, 73, 586.

¹⁵ SZEDERKÉNYI Anna, *A száműzött palatábla = Friss Ujság*, 1937, 195, 2.

¹⁶ *Egyenlőség*, 1899, 9, 13; 1899, 10, 14, 1899, 11, 14; 1899, 13–14, 13; 1899, 15, 15; 1899, 16, 15; 1899, 17, 13; 1899, 18, 15, 1899, 16, 15; 1899, 17, 13; 1899, 18, 15.

bőző népszerű zeneművek zongoraátirataiból óriási példányszámokat lehetett eladni az otthon gyakorló kisasszonyoknak és úrnőknek, akik azután különböző családi ünnepeken előadták tudásukat a vendégek szórakoztatására. E divatot több professzionális zeneműkiadó táplálta és szolgálta ki, s ami különösen figyelemre méltó: ezek nem csupán divatos külföldi szerzők (pl. a Strauss család) műveire támaszkodtak. A plakáton említett *Margit-keringő* a hazai századvégi zeneműkereskedelem egyik ilyen sikertörténete volt.

Szerzője, Reinprecht Alajos rendkívül talpraesett üzletember volt. 1872–1873-ban a Magyar király főpincéréként említik¹⁷ (ekkor még nem volt harmincéves), 1879-ben már az Angol királynőben töltötte be ezt a posztot¹⁸, de az év nyári időszakát már Tátrafüreden töltötte, az ottani vendéglő éttermét vezetve.¹⁹ 1882-ben a Rác fürdőt bérelte ki és alakította át „a modern nagy fürdők mintájára”²⁰ – és ugyanettől az évtől kezdődően öt évre kibérelte a tátrafüredi vendéglőt is.²¹ Ekkor már igen komoly összegek fölött rendelkezett; tudjuk, hogy a füredi étteremért „egy fürdői évre a lőcsei [Zipser] banknak, mint háziúrnak fizet 4500, mondd négyezeröttszáz forint haszonbért.”²² A nagy befektetés egészen biztosan megtérült Reinprechtnek, hiszen 1891. január elsejétől öt évre kibérelte a fővárosi Margit-sziget alsó és felső vendéglőjét is évi 1200 forintért, s emellett köteles volt májustól szeptember végéig „saját költségén katonazenét tartani, valamint a cigányzenekar költségeit 42,3 részben viselni.”²³

1895-ben immár megérett az idő arra, hogy saját cégét vezesse – ekkor 105 000 forintért megvásárolta a Várkert rakpart 8. számú épületet, vagyis az építetjéről, Széchenyi Ödönről elnevezett szállodát.²⁴ A később Lánchíd utca 12. cím alatt működő intézménynek ekkor nem volt túlságosan jó híre: „Istentől elrugaskodott szálloda volt az annak idején, ahol mindig több vendég járt be és ki, mint ahány benne aludt. Hanem aztán Reinprecht Alajos egy rossz szállodából jó szállodát csinált (a kényes Baedeker is annak mondja).”²⁵ Az új tulajdonos az intézményt előbb Corso, majd Fiume névre keresztelte, s nagy üzleti sikerrel vezette; ennek eredményeként a 20. század első éveiben a főváros legtöbb adót fizető polgárainak jegyzékében találjuk a nevét.²⁶ A szálloda annyira rangossá vált vezetése alatt, hogy egyes külföldi diplomáciai küldöttségek is itt működtek, mint például Argentína főkonzulja 1907-től kezdődően.²⁷

¹⁷ *A pincérek bálja = Fővárosi Lapok*, 1873, 31, 133.

¹⁸ *Zeneszerző főpincér = Pesti Hirlap*, 1879, 348, 6.

¹⁹ *Helybeli és vegyes hírek = Borsod-Miskolci Értesítő*, 1879, 23, 3.

²⁰ *Rövid hírek = Fővárosi lapok*, 1882, 12, 79.

²¹ *Rövid hírek = Fővárosi lapok*, 1882, 13, 86.

²² *Levél Turócmegyéből = Pesti Hirlap*, 1884, 292, 13.

²³ *Fővárosi Közlöny*, 1894, 104, 2.

²⁴ *Ingatlanok forgalma a fővárosban = Budapesti Hirlap*, 1895, 254, 8.

²⁵ SKRIPCZ Sándor, *Régi Duna-parti szállodák Pesten = Új Tükör*, 1984, 14, 45.

²⁶ *A főváros virilistái = Magyarország*, 1904, 139, 12. Ekkor Reinprecht 4254 korona (2127 forint) évi adót fizetett.

²⁷ *Új konzulátus Budapesten = Az Ujság*, 1907, 105, 7.

Ám miközben Reinprecht Alajos ezt a fényes üzleti karriert befutotta, idejéből a komponálásra is futotta. 1872-től kezdődően csak úgy sorjázta a tolla alól kikerülő polkák, mazurkák, keringők és indulók, amelyek Tábornszky és Parsch (később Tábornszky Nándor), Rózsavölgyi és Társa, illetve Pirmitzer Frigyes zene-műkereskedéseiben láttak napvilágot. 1873-ban így ír nek róla: „e név tulajdonosa a tánczene terén máris zöld ágra jutott, a szerzeményeit mindenütt játsszák zenekarok és zongorák”.²⁸ A nyolcvanas-kilencvenes években már mindenhol „ismert nevű zeneszerző”-ként emlegetik²⁹ és dicsérik darabjait, amelyeket még a soproni katolikus főgimnázium könyvtára számára is rendszeresen megvásároltak a gyarapításért felelős tanárok.³⁰ 1879-ben már „több mint 25 műszerzeménye jelent meg nyomtatásban s fogadtatott elismerésben”³¹, és számos darabját közölte Fellegi Viktor zenei folyóirata, az *Apolló* is (ennek egy-egy füzeté 1 forintba került).³²

Kottáit a hetvenes években még 50–60 krajcáros bolti áron lehetett megvenni, ez a nyolcvanas évektől kezdődően – népszerűségének növekedtével – már jellemzően 1 forintra emelkedett. 1889-ben 22 oldalas füzetben adott ki válogatást addigi szerzeményeiből, amelynek a *Margit-szigeti emlék* címet adta és amely 2 forintért volt kapható. Ettől kezdődően szinte kizárólag saját maga adta ki kottáit, amelyeket Eberle József és Társa zeneműnyomdájában készíttetett bérmunkában. Ezek haszná immár teljes egészében Reinprecht bevételeit gyarapította, darabonként jellemzően 2 koronába kerültek (ami a korábbi pénznemben ugyanúgy 1 forintnak felel meg). Műveinek második gyűjteményét 1902-ben adta ki *Budapesti emlék* címmel, 3 koronáért. 1908-ban a bécsi Otto Maas is kiadta *Wiener Ansichten* című keringőjét, ezzel a külföldi zeneműpiacon is bekerült a neve. Összesen 80 körüli szerzeménye jelenhetett meg nyomtatásban.³³

Zenei és szállodai-éttermi pályafutását remekül kamatoztatta, egyiket a másik szolgálatába állítva és kihasználva annak előnyeit. Az általa bérelt vagy sajátjaként működtetett szórakozóhelyeken gyakran rendeztek bálakat az egyes társadalmi-szakmai szervezetek, s ő egy-egy ilyen alkalommal mutatta be újabb darabjait, természetesen az adott társaságnak címezve azt. 1878-ban a Magyar Kárpát Egyesület bálján³⁴ résztvevők hallhatták először a *Touristen marschot*, 1884-ben a Szepesi Egylet³⁵ tisztelte meg a *Tátrai visszhang* keringővel, 1903-ban a Budai Polgári Körnek³⁶ ajánlotta hasonló nevű művét, 1909-ben pedig a budapesti orvos-

²⁸ BULYOVSZKY Gyula, *Három papírdarab = Nefejejts*, 1873, 5, 57.

²⁹ *A szepesi bál = Budapesti Hírlap*, 1884, 45, 3; *Budapesti Hírlap*, 1889, 320, 3; *Új zenemű = Pécsi Figyelő*, 1895, 214, 4; *Zene a vendéglősök bálján = Pesti Hírlap*, 1906, 62, 10.

³⁰ *A pannonhalmi Szent Benedek-rend soproni katolikus főgimnáziumának értesítője az 1909–1910. iskolai évről*, Sopron, Röttig Gusztáv és Fia, 1910, 37.

³¹ *Helybeli és vegyes hírek = Borsod-Miskolci Értesítő*, 1879, 23, 3.

³² *Fővárosi Lapok*, 1881, 56, 292; *Magyarország és a Nagyvilág*, 1881, 13, 212; *Új zeneművek = Pécsi Figyelő*, 1881, 17, 4.

³³ *Az Újság*, 1917, 147, 15. 1909-ben az op. 71-nél járt és 1917-ben hunyt el.

³⁴ *Fővárosi Lapok*, 1878, 297, 1444.

³⁵ *Zeneművek = Fővárosi Lapok*, 1884, 123, 809.

³⁶ *A budai polgári kör bálja = Budapesti Hírlap*, 1903, 11, 9.

kongresszus alkalmával mutatta be *Aesculap* című darabját.³⁷ Leggyakrabban azonban saját szakmai körének, a Budapesti Szállodások és Vendéglősök Egyletének kedveskedett szerzeményeivel.³⁸

A hivatásos zeneműkereskedők által kiadott kottáit a hagyományos könyvkereskedelem útján forgalmazták, vagyis a könyv-, papír-, zenemű- és írószerboltokban lehetett megvenni őket. Az immár saját kiadásában megjelent műveket az említett bolthálózatán kívül saját cégeinél: a Fiume szállóban és a Margit-szigeti vendéglőkben is árusította.³⁹ A talpraesett vendéglős azonban nem elégedett meg ennyivel, s mozgósította szakmai kapcsolatait is a terjesztés területén. 1902-ből származik az első olyan híradás, miszerint egyik zenei kiadványát „szívésségből a Hungária- és Bristol-szállodák portásai is árulják”.⁴⁰ 1909-ben már „a főváros valamennyi szállójában, a portásnál” is kapható volt legújabb keringője.⁴¹

Vendéglátós szakmája nem csupán a polgári társadalomban juttatta előnyökhöz. A Margit-szigeten bérelt két étterem által számos alkalma volt megismerni és kiszolgálni a szigetet birtokló főhercegi család számos tagját – és Reinprecht Alajos ezeket a lehetőségeket is maximálisan kihasználta. 1889-ben Klotild főhercegnő születésnapján Piros Józsi zenekara rögtönzött koncerten adta elő műveit,⁴² 1891-ben maga Reinprecht „produkálta magát” József főherceg előtt *Ahol a virágok nyílnak* című „szép szerzeményével”,⁴³ 1892-ben József Ágost főherceg nagykorúsítási ünnepélyén két egyesült katonai zenekar adta elő az alkalomra írt indulóját.⁴⁴ A *Margit-szigeti emlék* című gyűjteményt,⁴⁵ valamint a *Bevonulás Regensburgba* című indulót⁴⁶ Margit főhercegnő jegyesének, Albert von Thurn und Taxis hercegnek ajánlotta. A címzett jó néven vette a dedikációt, ennek jeléül értékes gyémánt melltűt küldött a szerzőnek,⁴⁷ s a darabot az 1890-ben lezajlott esküvőn is játszotta a zenekar.⁴⁸ 1910-ben *Blattschuss* című keringője szerepelt Ischlben egy udvari szoboravatás programján,⁴⁹ 1912-ben személyesen mutatták be Mária Jozefa királyi hercegnőnek a bécsi szakácskiállítás megnyitóján, ahol természetesen Reinprecht-műveket is játszottak.⁵⁰ 1914-ben még „fiatalos hévvel vezényelte két szerzeményét”⁵¹

³⁷ *Új keringők* = *Budapesti Hirlap*, 1909, 205, 16.

³⁸ *Magyar Nemzet*, 1902, 301, 13; *Zene a vendéglősök bálján* = *Pesti Hirlap*, 1906, 62, 10; *Az Ujság*, 1908, 175, 11; *Budapesti Hirlap*, 1910, 38, 15.

³⁹ *Új zeneművek* = *Az Ujság*, 1908, 50, 11.

⁴⁰ *Magyar Nemzet*, 1902, 301, 13.

⁴¹ *Új keringők* = *Budapesti Hirlap*, 1909, 205, 16.

⁴² *Klotild főhercegasszony születésnapja* = *Budapesti Hirlap*, 1889, 186, 4.

⁴³ *József főherceg a Margitszigeten* = *Nemzet*, 1891, 168, 2.

⁴⁴ *Ünneplés a Margitszigeten* = *Fővárosi Lapok*, 1892, 221, 1634.

⁴⁵ *Budapesti Hirlap*, 1889, 320, 3.

⁴⁶ *Margit főhercegkisasszony menyegzője* = *Nemzet*, 1890, 192, 1.

⁴⁷ *Új zeneművek* = *Fővárosi Lapok*, 1889, 320, 2372.

⁴⁸ *A főhercegi nász előnapja* = *Pesti Napló*, 1890, 193, 3.

⁴⁹ *Magyar szerző keringője Ischlben* = *Az Ujság*, 1910, 217, 12.

⁵⁰ *Új zenemű* = *Az Ujság*, 1912, 81, 15.

⁵¹ *Mulatságok* = *Pesti Hirlap*, 1914, 64, 8.

a pozsonyi szállodások és vendéglősök bálján, majd nem sokkal ezután, 1917-ben 74 évesen, közmegebecsülésben és jómódban hunyt el.

Ehhez a kiemelkedő anyagi és társadalmi sikerhez képest most már talán még szegényesebbnek tűnik a kis Duna melléki könyvesbolt, amelynek falán a *Margit-valcert* reklámozta nem túlságosan jómódú, ám annál jobb kedélyű tulajdonosa. A kotta, amelynek eladásából szerény haszonra próbált szert tenni, Reinprecht Alajos op. 38. számú, Margit főhercegnőnek ajánlott keringője volt, amelyet 1887. augusztus 25-én adott elő először a cs. és kir. 32. ezred zenekara a Margit-sziget alsó vendéglőjében.⁵² Egy évvel később jelent meg nyomtatásban Tábornszky és Parsch zeneműkereskedésénél és 1 forintba került.⁵³ A kotta kelendőségét bizonyítja, hogy 1893-ban már újra kiadta a Rózsavölgyi cég ugyanennyiért.⁵⁴ Népszerűségét azonban talán jobban megérthetjük Krúdy Gyula szavait olvasva: „Jövel, ó, gyönyörűséges báli éjszaka, midőn fölcsendülnek a Margit-valcer lány ütemei, és a polonaise csodaszép figurái az ég felé ringatják a falusi kisasszonyok lelkét...”⁵⁵

De ki lehetett a tréfás boltos, és hol lehetett a megidézett könyvkereskedés? A pontos azonosítás lehetetlen. Annyit tudunk mindössze, hogy egy kis Duna melléki városban, ahol (és amelynek környékén) laktak horvátok és zsidók is, és zsidó lehetett a bolt tulajdonosa is. Ám talán nem is szükséges pontosan azonosítani, mert a „sarkos Ajzni” szinte mítikus személyét már megrajzolta Haber Samu 1896-ban:

„Már jókor délután bevonult az üzletéből a lakásba. Eisen Saul mindig így szokott cselekedni, valahányszor magába akart térni. Nem volt ő olyan ember, mint a Zábele bácsi, aki pálinka, perec, szivar, kefe, szappan, arbe kanfosz, fénymáz, tefilin, szivarszipka, ócska üvegek és vasak társaságába is mindig magával cipelte a szent könyveket (...). Az Eisen Saul általában profánnak tartotta azt a környezetet (...), amelyet ilyen világias dolgok alkotnak. Az igaz, hogy a boltjában neki nem is volt érkezése a szent könyvekkel bíbelődni, de még csak magába szállani sem, mert ha még annyi keze lett volna is, annak mindnek tudott volna munkát találni.

A »sarkos Ajzni«-hoz, vagy amint szívesebben nevezték, a »sarkos zsidóhoz« szívesen járt a mezővároska paraszt lakossága. Azt mondták, hogy becsületes a mértéke, még meg is szerzi, a krétája pedig nem fog duplán. A harmadik utcából is odakerültek hozzája és egy garas ára sóért két garas árát koptatott inkább a csizmáján a nénemasszony, de a sarkos zsidótól jobban esett neki.”⁵⁶

⁵² *Új zeneszerzemények előadása = Budapesti Hirlap*, 1887, 233, 12.

⁵³ *Fővárosi Lapok*, 1888, 26, 185.

⁵⁴ *Magyar könyvkereskedők évkönyve 1893*, Bp., Magyar Könyvkereskedők Egylete, 1893, 163.

⁵⁵ KRÚDY Gyula, *Egy régi bál = Művelődés*, 1973, 1, 40.

⁵⁶ HABER Samu, *Egy vallás, két vallás... = Egyenlőség*, 1896, 6, 6.

Simon, Melinda

**Basic products at the turn of the 19th and 20th centuries,
or how did a country bookshop survive in 1899?**

One of the most serious professional conflicts at the end of the 19th century in Hungary was the conflict of interests between the rural booksellers and the big publishing companies in the capital. The rules of the Hungarian Booksellers' Association contained strict regulations on the discounts that could be applied, and if a bookshop deviated from these, it faced immediate internal investigation and, in the last resort, expulsion. By contrast, Athenaeum, Franklin, Pallas and others were not bound by the revised discount convention, which came into force in January 1894, if they distributed their products through colportage (door-to-door salesmen). The instalment series and the cheap dumping of modern antiquarian booksellers had diverted potential customers away from the country bookshops. These lesser businesses, struggling to survive, protested regularly (and in increasingly exasperated tones), but there was no institutional solution to the complaints of the rural bookshops.

Therefore, these were forced to expand their product range and stock a wide variety of other products in addition to books to ensure the income they needed to survive. A good-humoured poetic advertisement published in 1899 by the bookseller Mihály Nagy sheds light on this colourful business offer. The goods for sale mentioned in the poem are identified and presented one by one by the author.

Keywords: 19th century, history of the book trade, bookshop, book advertisement, sheet music publishing.